

АНАЛІЗ ПРАКТИК КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ВИРОБНИЧИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Городецька¹ І. Я., Левицька¹ О. Р., Ткаченко² Н. О.

¹ – Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів, Україна

² – Запорізький державний медичний університет, м. Запоріжжя, Україна

Вступ

Україна, яка приєдналася до Декларації ОЕСР у 2017 році, ухвалила Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу (СВБ) в Україні на період до 2030 року та, останнім часом, активно її впроваджувала. Основними принципами Декларації ОЕСР і означеної концепції є забезпечення захисту прав людини, зайнятості населення, охорони навколишнього природного середовища, розкриття інформації щодо діяльності суб'єктів господарської діяльності, боротьби з доходами, одержаними злочинним шляхом, захисту інтересів споживача, розвитку науки і техніки, захисту конкуренції та прозорості оподаткування [1]. Ця політика стосувалася усіх суб'єктів господарювання, у тому числі фармацевтичних, які несуть велике соціальне навантаження за своєю суттю початково.

Джерелом вивчення рівня соціальної активності вітчизняних виробничих, оптових фармацевтичних підприємств (ФП) та мережевих аптек часто слугує інформаційне наповнення їх офіційних сайтів щодо корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) у різні часові періоди [2-4].

Позаяк середовище діяльності вітчизняних ФП та потреби суспільства доволі динамічні, актуальним є продовження досліджень у цьому напрямку. Крім того, російсько-українська війна у 2022 р. істотно вплинула на діяльність усіх суб'єктів фармацевтичного ринку України [5], а ФП почали реалізовувати КСВ-програми воєнного часу.

Мета

Дослідження стану застосування стратегій КСВ виробничих ФП, які входили в топ-20 маркетуючих організацій за обсягами аптечного продажу лікарських засобів (ЛЗ) у 2022 р. стосовно окремих складових СВ, спрямованих на зовнішнє середовище ФП.

Матеріали та методи

Об'єктами дослідження було обрано інформацію з офіційних сайтів вітчизняних виробничих

ФП, які входили топ-20 маркетуючих організацій за обсягами аптечного продажу ЛЗ у 2022 р. [5] (АТ «Фармак» [6], ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» [7], Корпорація Артеріум» [8], АТ «Київський вітамінний завод» [9], ТОВ «Кусум Фарм» [10], ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я» [11], ТОВ «Юрія-Фарм» [12], ТДВ «Інтерхім» [13] та ПАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ» [14]) щодо проєктів, спрямованих на зовнішнє середовище ФП.

У роботі використано методи інформаційного пошуку, контент-аналізу, систематизації, порівняння та узагальнення.

Результати та їх обговорення

Перше місце у вищенаведеному рейтингу посідає АТ «Фармак». Контент-аналіз інформаційного наповнення сайту цього виробника щодо КСВ засвідчив, що це перше українське ФП, яке доєдналось до Глобального Договору ООН – найбільшої у світі асоціації корпоративно-відповідального бізнесу. Компанія є партнером Центру КСВ. Україна. У 2020 р. АТ «Фармак» посів четверте місце у рейтингу зі сталого розвитку, який був розроблений і проведений експертами видань «Гроші» та «Кореспондент» у партнерстві з Мережею Глобального Договору ООН в Україні (Global Compact Network Ukraine) [15]. На головній сторінці офіційного сайту компанії СВ подається у рубриці «Сталий розвиток». Рубрика включає: принципи сталого розвитку (СР) «Фармак», ключові напрями проєктів «Фармак» у сфері СР: екологія, здоров'я, освіта та наука, благодійна допомога, та два звіти зі СР за 2019 - 2021 роки. Варто зауважити, що окремі показники реалізації екологічної програми можна було знайти або у рубриці «Екологія», або у звіті зі СР. Принципи СР – це декларативні загальні слогани щодо покращення якості життя пацієнтів та загальної користі людству. Напрямок «Екологія» включає 3 піднапрями: «Чисте місто», «Зелений офіс» та «Проєкти». У довоєнний період в межах реалізації піднапряму «Чисте місто» висаджено понад 80 тис. дерев, проводилось прибирання парків у м. Києві та м. Шостка. «Зелений офіс»: впровадження електронної системи документообігу, що мінімізує кількість використаного паперу; встановлення енергоощадного обладнання (LED-світильники, комбіновані датчики освітленості та руху на сходових клітках і в холах санітарних вузлів); збір вторинної сировини в офісах; збір використаних батарейок. У 2021 р. зібрано та передано на перероблення офісної макулатури (м. Київ) – 8176 кг, а відпрацьованих батарейок та інших елементів живлення в м. Київ – 161 кг, у м. Шостка – 24,0 кг. У 2020 р. було утилізовано 33 % відходів, а у 2021 р. - 47 %. У 2020 р. відзначалось скорочення

викидів речовин, що забруднюють, в атмосферне повітря на 33,05 % в порівнянні з 2019 р., проте у 2021 р. з уведенням в експлуатацію нового цеху № 7 із випуску стерильних лікарських засобів викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря дещо збільшилися, про що йдеться у звіті зі сталого розвитку. Там же вказано, що у 2021 р. вдалось зменшити споживання газу (на 9,28 %), електроенергії (на 15,56 %) та води (на 27,91 %) на гривню випущеної продукції.

У 2022 р. АТ «Фармак» взяло участь в реалізації всеукраїнської ініціативи Seeds for Ukraine (насіння для України), щоб допомогти родинам, що постраждали від війни. З цією метою ФП передало набори з насінням для 1 тис. сімей Шосткинської громади, що у Сумській області.

Розділ «Здоров'я» програми сталого розвитку АТ «Фармак» містить інформацію про донорство крові, біг для здоров'я, власні спортивні команди, участь в дитячих спортивних змаганнях, співпрацю з Українською футбольною асоціацією медиків (УФАМ).

У розділі «Освіта та наука» АТ «Фармак» презентує екошколу та низку ініціатив. «Екошкола» – безоплатна навчальна онлайн платформа для учнів 6-11 класів. Курс передбачає проходження навчальних лекцій, практичних завдань, написання та захист власних проєктів. «Екошкола» має на меті популяризувати екологічні знання серед молоді та привернути увагу до питань охорони навколишнього середовища. Інші освітні та наукові проєкти – це науково-практичні конференції, міжнародний Хакатон для студентів за спеціальностями «Хімія», «Фармація», «Біотехнології та біоінженерія».

Розділ «Благодійна допомога» інформує про роботу АТ «Фармак» та «Благодійного фонду «Родина Жебрівських». У довоєнний період робота спрямовувалась на подолання захворювання на COVID-19 (закупівля кисневих концентраторів для лікарень, медико-діагностичного обладнання та ін.), допомогу онкохворим дітям (участь у благодійній акції «Монетки дітям», яку організував благодійний фонд «Таблеточки» з ініціативи Національного банку України) тощо.

З моменту початку війни АТ «Фармак» надало допомогу армії на понад 45 млн грн (квадрокоптери, автівки, генератори, ліки, радіостанції). У перші дні повномасштабного вторгнення ФП передало на благодійність всю готову продукцію, яка була в наявності. Пізніше у співпраці з міжнародними партнерами привезло в Україну гуманітарних ліків на суму близько 1,8 млн євро. АТ «Фармак» також підтримує проєкт «Мобільні лікарі», який надає доступ до безкоштовних медичних обстежень та ліків для людей на деокупованих територіях.

Як було сказано вище, АТ «Фармак» публікує звіти зі СР за 2019 - 2021 рр. Звіт за 2021 р. – це документ, виконаний у форматі PDF-презентації (34 слайди), який містить 6 розділів (права людини, трудові відносини, довкілля, протидія корупції, соціальні проєкти та благодійність). Варто зауважити, що порівняно з 2020 р., цей звіт лаконічніший та має дещо інші рубрики. У 2020 р. він також містив додаток 1 – показники звітності відповідно до стандартів GRI (Global Reporting Initiative) [6].

ПрАТ «Фармацевтична компанія (ФК) «Дарниця» зайняла 2-е місце у вищенаведеному рейтингу маркетуючих організацій [5]. Рубрика «Соціальна відповідальність» на її офіційному сайті знаходиться в розділі «Про нас». У ній висвітлюється інформація про допомогу пацієнтам, підтримку культури та прогресивної освіти, відповідальне споживання та виробництво. Допомога пацієнтам за 2022 р. включала допомогу грошима закладам охорони здоров'я та благодійним фондам (близько 25 млн. грн); гуманітарну допомогу мешканцям деокупованої Херсонської області разом із благодійними фондами аптечної мережі АНЦ «Місто добрих справ», «Адресна допомога дітям» та «ДП Гарна Україна»; співробітництво з ГО «Землячки», яка опікується жінками на війні.

Підтримка освіти – це допомога Українському католицькому університету протягом семи років. На 2023 р. для Українського католицького університету Дарницею разом з Zagoryi Foundation передано 4,2 млн грн для викладацьких та студентських стипендій.

У розділі «Відповідальне споживання та виробництво» вказано, що у 2022 р. кількість відходів, які передано на перероблення, склала 70,3 %; ПрАТ «ФК «Дарниця» функціонує на засадах Зеленого офісу: встановлено системи очищення води, автоматичного контролю освітлення і теплопостачання, введений роздільний збір відходів; організовано збір та подальшу безпечну утилізацію протермінованих ЛЗ. За 2022 р. зібрано та передано на знищення 15 кг ЛЗ; проводиться збір та подальша утилізація відпрацьованих люмінесцентних ламп та батарейок від співробітників компанії, також зібрано близько 50 кг відпрацьованих джерел струму (батарейки та акумулятори). З початком енергетичного терору росії для зниження піків енергоспоживання ПрАТ «ФК «Дарниця» перевела виробничі цехи на гнучкий графік. Це дозволило знизити середнє денне споживання енергії на 27 %. Таким чином, інформація про СВ ПрАТ «ФК «Дарниця» лаконічна, актуальна і постійно оновлюється, проте звіти про КСВ не публікуються [7].

На головній сторінці офіційного сайту корпорації «Артеріум» (7 місце в рейтингу [5]) є

рубрика «Відповідальність», яка включає розділи «Пацієнти», «Співробітники», «Етика», «Суспільство», «Екологія» [8]. Зупинимось на двох останніх, адже саме ці напрями є об'єктом нашого дослідження.

У розділі «Суспільство» описано напрями розвитку партнерства з громадами в регіонах, де знаходяться підприємства, що є учасниками Корпорації «Артеріум» (Львів і Київ). Це робота з молодими спеціалістами, волонтерство, опіка незахищених верств населення, підтримка підшефних організацій, створення можливостей для реалізації дітей, які потребують особливої уваги; співпраця з навчальними закладами (програма роботи зі студентами «З досвідом у майбутнє» та студентська практика).

Розділ «Корпоративне волонтерство» корпорації «Артеріум» інформує про екскурсії в музей Галичфарм, роботу театральної студії «Панацея», проведення дитячих велотренувань в реалізації програми «За здоровий спосіб життя» для популяризації здорового способу життя та велоспорту як одного з видів фізичної активності, участь у благоустрої парку «Знесіння» у Львові, підтримку дитячого театального фестивалю «Казка у гаю».

Програми корпоративної благодійності включають допомогу київській спеціальній школі-інтернату № 8, дітям з особливими потребами (хворих з ДЦП, аутизмом, синдромом Дауна, гіперактивним розладом, дефіцитом уваги). Для таких дітей корпорація «Артеріум» допомогла обладнати сенсорну кімнату в Навчально-реабілітаційному центрі «Джерело» (м. Львів). Компанія щорічно підтримує також майстерню для молоді з особливими потребами при Фонді «Карітас-Львів». Щорічно передається допомога пацієнтам психіатричного диспансеру м. Львова та мешканцям Львівського геріатричного пансіонату. ФП співпрацює з благодійним фондом, який розподіляє ліки між незахищеними верствами населення та тими, хто потребує опіки та підтримки: сиротинцям, будинкам для людей похилого віку, волонтерським організаціям.

У розділі «Екологія» вказано, що корпорація «Артеріум» дотримується усіх нормативних та законодавчих вимог України для забезпечення раціонального використання природних ресурсів та зменшення негативного впливу виробництва на довкілля. На ФП впроваджена та діє екологічна політика, головні принципи якої передбачають: дотримання законодавчих вимог; раціональне та економне використання природних ресурсів; СР – економічне зростання, що враховує екологічні наслідки господарської активності; відкритість та прозорість. Під час проєктування та реконструкції виробничих дільниць беруться до уваги екологічні аспекти. Корпорація «Артеріум» інвестує в енергоефективне та

ресурсоефективне обладнання, яке попереджає та мінімізує вплив її діяльності на довкілля. Вона використовує фільтраційне обладнання для зниження рівня викидів до мінімальних, а також планує впровадження прозорої системи моніторингу свого впливу на довкілля. Система екологічного менеджменту корпорації «Артеріум» надає особливу увагу мінімізації утворення відходів. Корпорація «Артеріум» дотримується принципів Зеленого офісу, а саме зменшення використання паперу за рахунок впровадження електронного документообігу, відмова від використання пластикового посуду, впровадження практики відеоконференцій для зниження кількості відряджень співробітників, зменшення обсягу споживання паперу внаслідок двостороннього друку, вимикання усіх пристроїв з мережі після закінчення робочого дня, участь в екоакціях, збір відходів, що можуть бути повторно перероблені в місцях їх утворення.

На сайті ФП опубліковано 8 звітів про СВ, перший за 2008 р., останній – за 2018 р. Більшість інформації, наведеної на сайті стосовно КСВ припадає на 2018 р. [8].

Стосовно актуальної інформації, то в рубриці «Новини» згадується, що корпорація «Артеріум» підтримала мешканців міста-героя Бучі під Києвом, виділивши центру первинної медико-санітарної допомоги більш як 1200 одиниць необхідних ЛЗ на загальну суму 102 тис. грн; передала "Пункту незламності", облаштованому у Шпитківському ліцеї Бучанського району ЛЗ та меблі для облаштування приміщення [8].

Контент-аналіз офіційного сайту АТ «Київський вітамінний завод» (9 місце у рейтингу) [5] не виявив структурованих програм КСВ. Так, у розділі «Філософія» наведені тільки місія, цінності і стратегія компанії (як і в усіх інших аналізованих ФП), задекларована одним реченням «відповідальність перед суспільством і кожним українцем». У розділі «Про компанію» наводиться інформація, що ФП проводить благодійну діяльність і надає гуманітарну допомогу хворим на епілепсію, підліткам у сільських районах України, пологовим будинкам, жіночим консультаціям, підтримує професійні лікарські асоціації й товариства, пропагує відповідальне ставлення до свого здоров'я і навколишнього середовища. Більше інформації на головній сторінці сайту немає [9].

Проте у «Звіті про управління» АТ «Київський вітамінний завод» за 2021 р. є рубрика «Екологічні аспекти». У ній вказується, що ФП повною мірою дотримується вимог природоохоронного законодавства. На підприємстві працює система контролю стану охорони навколишнього середовища, а саме: викиди

забруднюючих речовин в атмосферне повітря здійснюються при наявності дозволу на викиди, використовуються сучасні засоби очищення викидів; поступово відбувається заміна люмінесцентних на світлодіодні лампи; передача відходів на видалення/утилізацію відбувається на договірних умовах спеціалізованим підприємством; поступово відбувається зменшення об'ємів споживання води і об'ємів утворення стічних вод. Розділ «Соціальні аспекти і кадрова політика» стосується тільки співробітників ФП [16].

10-е місце у рейтингу у 2022 р. серед ФП посіло ТОВ «Кусум Фарм» [5]. На головній сторінці над шапкою сайту розміщено рядок «Благодійність та волонтерська діяльність Кусум», при переході до якого знаходимо інформацію про те, що загальна сума допомоги на потреби Збройних Сил України (ЗСУ) становить більше ніж 95 млн. грн (з початку війни – 11 млн. грн, в т.ч. на благодійний проект “Шоломи для Сумщини”, який був створений KSE Foundation разом із Сумською обласною військовою адміністрацією), передано понад 200 тис. упаковок ЛЗ на благодійність, більше ніж 350 закладів охорони здоров'я отримали допомогу, надіслано більш як 25 тонн гуманітарної допомоги з Індії, передано три вантажівки та дев'ятнадцять легкових автомобілів на потреби армії. Крім того, ФП здійснювало повне забезпечення іноземних студентів м. Суми під час блокування міста та долучалось до організації їх евакуації зеленим коридором. ТОВ «Кусум Фарм» висвітлює реальну ситуацію в Україні на міжнародному рівні, а співробітники беруть активну участь у волонтерській діяльності, лавах ЗСУ та територіальній оборони.

Окремої рубрики щодо СВ на сайті ФП немає. У рубриці «Про компанію» є розділ «Етика і комплаєнс», у якому наведені два документи: Антикорупційна програма Кусум та Кодекс корпоративної культури, останній російською мовою. Документи мають декларативний характер і становлять набір загальників: місія, візія, цінності, етичні принципи. Конкретних програм СВ і результатів системної діяльності в цьому напрямі на сайті підприємства немає так само як і звітів про КСВ [10].

У звіті про управління ТОВ «Кусум Фарм» за 2020 р. вказано, що діяльність ФП не чинить значного впливу на навколишнє природне середовище: організовано роздільний збір відходів, компанія не скидає стічні води у водні об'єкти. Заходи соціального спрямування ТОВ «Кусум Фарм» скеровані на власних працівників [17].

ТОВ “Фармацевтична компанія «Здоров'я” посіла 13 місце в рейтингу маркетуючих компаній [5]. На її офіційній інтернет-сторінці в розділі «Про

компанію» є рубрика «Соціальна відповідальність». Вона включає 5 напрямів: будівництво та відновлення православних храмів; підтримка спорту (участь у проведенні турнірів, матеріальна підтримка молодих спортсменів, компанія є головним спонсором української національної збірної зі спортивної боротьби); соціальні ініціативи для дітей (відкриття дитячих майданчиків, організація дитячих свят); розвиток науки та освіти (створення на базі компанії кафедри промислової фармації та економіки, підтримка молодих вчених, допомога Національному фармацевтичному університету) та допомога малозабезпеченим верствам населення (опіка ветеранів, пенсіонерів та малозахищених верств населення, надання знижок на препарати власного виробництва, відкриття безоплатних діагностичних кабінетів, оснащених сучасним обладнанням та кабінету юридичної консультації). Детальна інформація подана з посиланням на конкретні події, але найновіші з них датуються 2020 р. Звіти про КСВ відсутні [11]. У звіті про управління за 2020 р. вказується, що для мінімізації негативного впливу на атмосферне повітря викидів від устаткування цехи підприємства оснащені пилогазоочисними установками, ефективність яких 92-94 %. З метою раціонального використання ресурсів фітохімічна дільниця ФП має систему оборотного водопостачання, а для економії електроенергії на ФП здійснюється поетапна заміна люмінесцентних ламп на світлодіодні [18].

Офіційна інтернет-сторінка ТОВ «Юрія-Фарм» (14-е місце в рейтингу [5]) у розділі «Про компанію» має рубрику «Сталий розвиток». У цій рубриці в розділі «Принцип СР» вказується, що ФП підтримує проекти, спрямовані на розвиток систем науки та здоров'я, розкриття наукового та підприємницького потенціалу молоді, збереження навколишнього середовища. При цьому далі йде перепосилання на новини, представлені різними засобами масової інформації. Наприклад, на сюжет ТСН від 21.07.2021 р. про відкриття сучасного музею в Городку (Хмельниччина), ідея будівництва та змістовного наповнення якого належить засновнику Юрія-Фарм. В рубриці «Благодійність» вказано, наприклад, що працівники ФП брали участь у донорстві крові [12].

ТОВ «Юрія-Фарм» презентує соціальні проекти громадської спільноти Up_To_Future: G-School, G-Hub, Winogradsky Club та стартап проект передових ультразвукових досліджень HandyUsound і декларує, що усі соціальні проекти громадської спільноти Up_To_Future є унікальними, взаємодоповнюючими і взаємоінтегрованими та створюють наступність у розвитку творчої особистості кращих представників української молоді [12].

ТДВ «ІнтерХім» у рейтингу зайняло 18 місце [5]. У рубриці «Соціальна відповідальність» вказується про те, ФП є колективним членом Всеукраїнської громадської організації «Українська ліга сприяння розвитку паліативної та хоспісної допомоги», метою діяльності якої є допомога невиліковно хворим пацієнтам. ФП надає постійну благодійну фінансову та медикаментозну допомогу організаціям м. Одеси та Одеської області - геріатричному та дитячим будинкам, Благодійному фонду підтримки та розвитку дитячого і жіночого баскетболу в Одесі ім. І. Я. Кесельмана, Благодійному фонду «Дорога додому» та ін. Надає спонсорську допомогу хімічному факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, є засновником щомісячних стипендій для студентів-хіміків та підвищених стипендій для талановитих вчених і студентів. Інформація про розміри благодійної допомоги, котра згадується у цьому розділі, датується 2014-2015 рр.

Більшою мірою КСВ у вигляді благодійної допомоги висвітлюється в стрічці новин цього ФП. У цьому розділі вказується, наприклад, що ФП «ІнтерХім» у 2022 р. надало ЛЗ на суму понад 270 тис. грн для тяжкохворих в одеський військовий госпіталь, придбало для військових транспортний засіб та 9 акумуляторів до нього на суму 290 тис. грн, машину швидкої допомоги з відповідним оснащенням, передало у звільнений Херсон мобільну станцію зв'язку Starlink, а на честь свого 30-річчя перерахувало 3 млн. грн на флот морських дронів. Інформація про захист довкілля на сайті не представлена, як і не публікуються звіти про КСВ [13].

ПАТ Науково-виробничий центр «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод» (ПАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ») посів 19 місце у зазначеному вище рейтингу [5]. Рубрика «Соціальна відповідальність» знаходиться у розділі «Про компанію». Як вказано у цій рубриці, у сфері СВ ФП дотримується вимог конвенцій Міжнародної Організації Праці та національного законодавства України. ПАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ» – єдине на теренах СНД підприємство, що має сертифікат відповідності Міжнародному стандарту Соціальної Відповідальності SA 8000, який визначає вимоги до соціального захисту працівників [19]. ПАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ» на основі стандарту SA 8000 розробив свій власний документ «Політика підприємства в області соціальної відповідальності» і наводить його на сайті, але це також набір загальноприйнятих декларацій: підприємство не використовує і не підтримує використання примусової праці у всіх його формах; дитячої праці; зобов'язується захищати загальнолюдські цінності та заохочувати культуру етичної поведінки. На сайті є 2 звіти у сфері

СВ ФП за 2020 і 2021 р. Більша частина обох звітів присвячена внутрішнім проектам з КСВ (СВ перед співробітниками). Крім того, наводяться витрати ФП на благодійність. Наприклад, добродійна допомога ЛЗ чи коштами сумарно становила у 2019 р. дещо понад 9,5 млн. грн, у 2020 р. - дещо більше ніж 8,3 млн. грн, а в 2021 р. – більш як 10,1 млн. грн.

У звітах у розділі «Довкілля» вказується, що ФП повністю дотримується чинного законодавства України щодо охорони навколишнього середовища та відповідає вимогам законодавства про охорону атмосферного повітря (відсутність перевищень викидів забруднюючих речовин в атмосферу, своєчасна оплата в повному обсязі зборів за забруднення навколишнього середовища, своєчасна подача звітів щодо забруднення атмосферного повітря тощо); про охорону водних ресурсів (відсутність перевищень дозволу на скид стічних вод у систему каналізації м. Києва, контроль згідно з графіком за якістю і кількістю скинутих стічних вод у міську каналізацію тощо) та про відходи (здійснюється первинний облік кількості та типу відходів, забезпечений розподіл відходів за видами, розміщення проводиться тільки у відведених облаштованих місцях, постійний контроль за станом місць розміщення відходів) [14].

Ще один документ - це консолідований звіт про управління ПАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ» за 2020 р. У ньому є розділ 4. «Екологічні аспекти» та розділ 5. «Соціальні аспекти та кадрова політика». У розділі 4 дуже детально наведено перелік заходів, спрямованих на екологічну безпеку, захист атмосферного повітря від викидів забруднюючих речовин, поводження з відходами. Зокрема вказано, що валові викиди забруднюючих речовин в атмосферу у 2020 р. порівняно з 2019 р. зменшились на 43,6 % внаслідок зменшення годин роботи твердопаливних котлів. Кількість відходів люмінесцентних ламп у 2020 р. зменшилась на 46,5 % порівняно з 2019 р., а загальна кількість відходів - на 12,1 % шляхом зменшення змішаних побутових відходів, рослинних відходів тощо. На повторне перероблення у 2020 р. було передано майже 47 тонн відходів (макулатури, брухту чорних та кольорових металів та ін.). Розділ 5 присвячений висвітленню соціальних аспектів діяльності ПАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ», які спрямовані, в основному, на персонал ФП.

Таким чином, на головній сторінці ПАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ» відсутня інформація про соціальні проекти, спрямовані на зовнішнє середовище; загальну інформацію про екологічні заходи можна знайти у звітах щодо СВ, а більш детально - у консолідованому звіті про управління [14,20].

Результати порівняння програм КСВ провідних вітчизняних виробничих ФП нами було узагальнено у вигляді таблиці. Критерії порівняння визначились в процесі контент-аналізу їх офіційних інтернет-сторінок.

Як видно з даних табл., переважна більшість провідних вітчизняних виробничих ФП на своїх офіційних інтернет-сторінках мають рубрику, присвячену СВ (7 з 9 сайтів), але на головній сторінці сайту її демонструють лише 2 ФП - АТ “Фармак” та Корпорація “Артеріум”. На сайтах 5 інших ФП вона знаходиться у розділах «Про компанію» чи “Про нас”.

Частина досліджуваних ФП подають інформацію про окремі заходи соціального спрямування в інших рубриках сайту. Наприклад, одні ФП дублюють інформацію про заходи СВ у звітах про управління і новинах (АТ “Фармак”), другі подають

таку інформацію тільки у звітах про управління (АТ “Київський вітамінний завод”), а ще інші - тільки в новинах (ТОВ “Кусум фарм”). Інформація структурована та систематизована у 5, актуальна - у 6 ФП.

Лише три ФП (АТ «Фармак», Корпорація “Артеріум”, ПАТ НВЦ “Борщагівський ХФЗ”) публікують звіти про КСВ.

Більшість досліджуваних ФП складають консолідований звіт чи звіт про управління. Проте інформація, що згадується у названих вище звітах та стосується екологічних і соціальних аспектів діяльності ФП - це обов'язкові встановлені законодавством елементи для відповідального бізнесу.

Таблиця. Результати контент-аналізу інформаційного наповнення сайтів вітчизняних виробничих ФП стосовно КСВ

Назва вітчизняного виробничого ФП	Наявність окремої рубрики “СВ”		Інформація про окремі заходи соціального спрямування в інших рубриках сайту	Актуальність інформації	Інформація структурована і систематизована	Наявність звітів про КСВ	Наявність інформації про екологічні та соціальні аспекти діяльності у консолідованому чи звітах про управління
	головна сторінка сайту	розділи «Про нас» чи «Про компанію»					
1. АТ “Фармак”	+	-	+	+	+	+	+
2. ПрАТ “ФК «Дарниця»	-	+	+	+	+	-	-
3. Корпорація “Артеріум”	+	-	+	-	+	+	+
4. АТ “Київський вітамінний завод”	-	-	+	-	-	-	+
5. ТОВ “Кусум фарм”	-	-	+	+	-	-	+
6. ТОВ “ФК «Здоров’я»	-	+	-	-	+	-	+
7. ТОВ “Юрія - Фарм”	-	+	+	+	-	-	-
8. ТДВ “ІнтерХім”	-	+	+	+	-	-	-
9. ПАТ НВЦ “Борщагівський ХФЗ”	-	+	+	+	+	+	+

Разом з тим, потрібно враховувати, що СББ - це ведення бізнесу на вищому, ніж встановлений законодавством, рівні [21]. Тому вітчизняним виробничим ФП доцільно активніше впроваджувати практики КСВ, які спрямовані на зовнішнє середовище ФП.

Висновок

Проведене порівняння практик КСВ вітчизняних виробничих ФП, які входили до топ-20 маркетуючих організацій за обсягами аптечного продажу ЛЗ у 2022 р. показало, що ФП застосовують різні критерії та різні підходи у висвітленні своїх соціальних заходів, спрямованих на зовнішнє середовище, що утруднює суспільству і стейкхолдерам порівняння їх внеску.

Актуальним напрямом подальших досліджень є розробка рекомендацій щодо публічної звітності про СВ та єдиних підходів її ведення, що полегшить сприйняття й уможливить порівняння соціальних практик ФП для суспільства, а також дозволить ФП оптимізувати формування свого іміджу, ділової репутації, прихильності споживачів, покращити інвестиційну привабливість, що позитивно впливатиме на підвищення їх конкурентоспроможності.

Подяка. Дякуємо Збройним Силам України за можливість займатися науковою діяльністю.

Analysis of corporate social responsibility practices of domestic manufacturing pharmaceutical enterprises Horodetska I. Ya., Levytska O. R., Tkachenko N. O.

Introduction. Subjects of the domestic pharmaceutical business consistently implement the principles of corporate social responsibility to society. The source of studying the level of social activity of domestic pharmaceutical manufacturing, wholesale enterprises and chain pharmacies is often the information content of their official websites regarding corporate social responsibility. Since the pharmaceutical business environment and the needs of society are quite dynamic, research in this direction is permanently relevant. In addition, the Russian-Ukrainian war in 2022 significantly affected the activities of all subjects of the pharmaceutical market of Ukraine, and pharmaceutical enterprises (PEs) began to implement wartime social responsibility programs. **Aim.** Study of the state of application of corporate social responsibility strategies of manufacturing PhE, which were among the top-20 marketing organizations in terms of the volume of pharmacy sales of medicines in 2022, in relation to individual components of social responsibility aimed at the external environment of PhE. **Materials and methods.** The objects of the study were information from the official websites of domestic manufacturing companies, which were

among the top 20 marketing organizations in terms of the volume of pharmacy sales of medicinal products in 2022 (JSC "Farmak", PrJSC "Pharmaceutical Firm "Darnytsia", Corporation Arterium, JSC "Kyiv Vitamin Plant", LTD "Cusum Pharm", LTD "Pharmaceutical company "Zdorovya", LTD "Yuriya-Pharm", ALC "Interchem", and PJSC "Scientific Industrial Centre "Borshchagiv Chemical and Pharmaceutical Plant") regarding projects aimed at the external environment of Pes. The work uses the methods of information search, content analysis, systematization, comparison and generalization. **Results and discussion.** The vast majority of the leading domestic production enterprises have a section on social responsibility on their official websites (7 out of 9 sites), but only 2 enterprises display it on the main page of the site – JSC "Farmak" and Arterium Corporation. On the websites of 5 other PEs, it is located in the "About the company" or "About us" sections. Some of the studied PEs provide information about individual measures of social orientation in other sections of the site. For example, some PEs duplicate information about social responsibility measures in management reports and news (JSC "Farmak"), others provide such information only in management reports (JSC "Kyiv Vitamin Plant"), and still others – only in news (LTD "Cusum Pharm"). Information is structured and systematized in 5 PEs, relevant – in 6 PEs. Only three PEs (JSC "Farmak", "Arterium" Corporation, and PJSC "Borshchagiv Chemical and Pharmaceutical Plant") publish reports on corporate social responsibility. Most of the investigated PEs prepare a consolidated report or a management report. However, the information mentioned in the above reports and related to the environmental and social aspects of the PEs activities is a mandatory element established by law for responsible business. Therefore, it is advisable for domestic manufacturing companies to more actively implement practices of corporate social responsibility, which are aimed at the external environment of the Pes. **Conclusion.** The conducted comparison of the corporate social responsibility practices of domestic manufacturing 74PEs, which were among the top-20 marketing organizations by the volume of pharmacy sales of medicines in 2022, showed that PhEs use different criteria and different approaches in covering their social activities aimed at the external environment, which makes it difficult for society and stakeholders to compare their contribution.

Keywords. Pharmaceutical enterprise, social responsibility, social practices, social reporting, information content of the site.

References

1. On the approval of the Concept of implementation of state policy in the sphere of promoting the development of

socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>.

2. Posylkina O. V., Bratishko Yu. S. Regulatory base analysis of managing the pharmaceutical companies social responsibility. *Management, Economy and Quality assurance in Pharmacy*. 2018. Vol. 1 (53). P. 28–34.
3. Tkachenko N. The study of the state and directions of the social activity of pharmaceutical entrepreneurship. *Management, Economy and Quality assurance in Pharmacy*. 2020. Vol. 3. P. 47-56.
4. Aliekerova N. V., Sakhnatska N. M. Social responsibility of the pharmaceutical business during emergency situations and martial law: Technological and biopharmaceutical aspects of the creation of medicinal products of different directions of action: materials of the VII International Scientific and Practical Internet Conference, November 24, 2022, Kyiv. P. 362-464.
5. Pharmacy sales according to the results of the 9th month of 2022. *Pharmacy online.ua* No 37/38 (1358/1359) October 31, 2022. <https://www.apteka.ua/article/649730>.
6. Joint-Stock Company Farmak (JSC Farmak). <https://farmak.ua/>.
7. Private Joint-Stock Company “Pharmaceutical Firm Darnytsia” (PRJSC Pharmaceutical Firm Darnytsia). <https://www.darnitsa.ua/>.
8. Corporation Arterium. URL: <https://www.arterium.ua/>.
9. Joint-Stock Company “Kyiv Vitamin Plant”. <https://www.vitamin.com.ua/ua/>.
10. Cusum Pharm, LTD. URL: <https://kusum.ua/>.
11. Pharmaceutical Company "Zdorovya", LTD. <https://zt.com.ua/>.
12. Yuriya-Pharm, LTD. URL: <https://www.uf.ua/>.
13. InterChem, SLC. URL: <https://interchem.ua/>.
14. Public Joint-Stock Company “Scientific Industrial Centre “Borshchagiv Chemical and Pharmaceutical Plant”. URL: <http://bcpp.com.ua/>.
15. Rating of sustainable development of Ukrainian business – 2021. *Korrespondent.net*. <https://esg-rating-2021.korrespondent.net/>
16. Management report. Joint-Stock Company “Kyiv Vitamin Plant”. https://www.vitamin.com.ua/userfiles/Finances2021/YearReport/Management_Report_2021.pdf.
17. Management report of 2020. Cusum Pharm, LTD. URL: <https://kusum.ua/wp-content/uploads/2021/06/zvit-pro-upravlinnya-kusum-farm-2020.pdf>.
18. Management report of 2019. Pharmaceutical Company "Zdorovya", LTD. https://zt.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/Zvit_pro_upravlinnya_2019.pdf.
19. SA8000:2014 Standard. <https://sa-intl.org/resources/sa8000-standard/>.

20. Consolidated management report of 2020. PJSC “ScIC “Borshchagiv Chemical and Pharmaceutical Plant”. http://bcpp.com.ua/files/protocol/zvit_2020/%D0%B7%D0%B2i%D1%82_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BD%D0%BD%D1%8F_2020_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%BB%D0%B4.PDF
21. Paskhaver O. J., Verkhodova L. T., Aheieva K. M. World experience for Ukraine: the relationship of big capital with the government and society. Center for economic development. K., 2007. P. 48.